

DOI:10.35774/app2022.02.045
УДК 338.1

Ольга Карапетян,

кандидат економічних наук, доцент
кафедри безпеки та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського
національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8747-7631>

АКТУАЛІТЕТИ ФОРМУВАННЯ СУВЕРЕННОГО ФОНДУ ДОБРОБУТУ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННОМУ ПЕРІОДІ

Розглянуто особливості формування єдиного суверенного фонду України з вектором на стабілізацію та післявоєнний розвиток, що дало можливість встановити, яким чином ці кошти можна застосовувати для реалізації проекту міжнародної фінансової допомоги та розвитку узгодженості світової політики навколо фіскальних ідеологій міжнародних фінансових організацій.

Визначено сутність суверенних фондів та сформовано основні етапи їхнього розвитку, окреслено основні класифікаційні ознаки, притаманні суверенним фондам. Проаналізовано теоретичні основи функціонування суверенних фондів.

Розглянуто джерела наповнення суверенного фонду, запропоновано нові шляхи забезпечення фінансової стабілізації за рахунок використання фінансових резервів, акумульованих у суверенних фондах.

Ключові слова: післявоєнна економіка, фонд, суверенні фонди добробуту, економічна безпека, інвестиційна стратегія.

Karapetian O.

Actualities of formation of the sovereign fund of well-being of Ukraine in the post-war period

The peculiarities of forming a single sovereign fund of Ukraine with a vector for stabilization and postwar development are considered, which made it possible to establish how these funds can be used in the project of international financial assistance and development of world policy coherence around fiscal ideologies of international financial organizations.

The article defines the essence of sovereign wealth funds and forms the main stages of their development, outlines the main classification features inherent in sovereign wealth funds. The theoretical foundations of the functioning of sovereign wealth funds are analyzed.

It is determined that one of the most effective tools used to increase public welfare through the use of state resources, which according to the Constitution belong to the whole people, are sovereign welfare funds.

It is established that sovereign wealth funds are an essential source of financing for the development of the world economy and, at the same time, a tool for increasing the influence of state capital of individual countries on the global economy.

They are not formed from tax revenues from goods sold on the domestic market. The main task is to increase welfare, not redistribution of budget funds.

The article considers the sources of filling the sovereign wealth fund, offers new ways to ensure financial stabilization through the use of financial reserves accumulated in sovereign wealth funds.

The management system of this fund should include cross-checking and transparency of project competitions. Therefore, the activities of the fund will be monitored by an expert and supervisory board.

It is argued that the formation of a sovereign welfare fund in the postwar period acts as an infrastructural holistic support for the formation of a new type of civic responsibility for the common good, fostering a sense of common historical destiny.

Keywords: post-war economy, fund, sovereign wealth funds, economic security, investment strategy.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 р. – ця дата навіки закарбується у пам'яті кожного українця і в кожному куточку всесвіту людство здригнулося від жахиття геноциду українського народу.

Руйнівні наслідки внаслідок гібридної війни Російської федерації, що спустошувала економіку України з 2014 р., а далі повномасштабне військове вторгнення в територіальну цілісність нашої держави

країною-агресоркою, вражаючи, а макроекономічні збитки та політичні втрати вимагають негайної реабілітації та нового курсу відбудови держави. Післявоєнний світ має якісно відрізнятись від нинішнього. В іншому випадку національну економіку чекатиме нове коло викликів та загроз. Щоб розірвати це коло клептократії та війни, необхідно дати нову точку відліку.

Мова йтиме про управління загальним благом, про принципові речі, які стосуються майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні підвалини формування суверенних фондів розглянуто у працях Ф. Ф. Бутинця, О. Д. Василика, Ю. А. Вериги, М. О. Козлової, І. В. Нагорної, М. М. Орищенко, О. О. Пархомчука, Ю. В. Пікуша, О. Плотнікова, К. Савченка та інших вчених.

Різні аспекти проблем, пов'язаних з формуванням і управлінням суверенними фондами, досліджували зарубіжні вчені, зокрема: А. Гельба, Р. Грава, Д. Джонсон-Калари, Д. Девіс, Ф. Конрад, К. Кьяр, Д. Лернер, П. Лопез-Мерфи, С. Монтенегро, Р. Оссовски, А. Ройтман, А. Феделино, Д. Урбан, Х. Хессе, Р. Ф. Харрод, Э. Х. Хансен.

Незважаючи на те, що світова економічна наука містить численні дослідження і наукові публікації, присвячені питанням функціонування фондів державних фінансових резервів, необхідність поглиблення методологічних уявлень про особливості їх формування та використання в післявоєнній фінансовій системі України є вкрай актуальними та своєчасними проблемами.

Мета статті – систематизація поглядів на формування суверенних фондів, з'ясування їх сутності та можливих напрямків використання в умовах розвитку та розбудови економіки України в післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правила формування та використання коштів суверенних фондів, що застосовуються в конкретній країні, залежать від ступеня впливу різних чинників, зокрема таких: природно-кліматичних чинників, соціально-економічного стану країни, демографічної ситуації, ефективності реалізації грошово-кредитної і бюджетної політики, а також специфіки і призначення самого суверенного фонду.

Для національної економіки, яку виснажила агресія і війна країни-нападниці, важливо вирішити питання: як організувати економічне відтворення і післявоєнну відбудову, якісно знизити корупційні ризики, прибрати бюрократію та забезпечити прозорість і контроль за їх використанням, а головне – створити основу для післявоєнного світу.

Одним з найбільш ефективних інструментів, які використовуються для збільшення суспільного добробуту за рахунок використання державою ресурсів, що за Конституцією належать всьому народу, є суверенні фонди добробуту (Sovereign wealth funds) [1].

Сам термін – Sovereign wealth funds виник лише 16 років тому і його автором є економіст Ендрю Розанов, який у своїй статті Who holds the wealth of nations?, надрукованій у Central Banking Journal в травні 2005 р., вперше використав саме таке визначення цього особливого фінансового інструменту. Проте, на думку більшості економістів, історія суверенних фондів добробуту починається набагато раніше, а саме – з лютого 1953 р. Тоді у Лондоні була заснована Інвестиційна Рада Кувейту, джерелом фінансування якої був прибуток від продажу кувейтської нафти [2].

Це був перший етап формування суверенних фондів добробуту (далі – СФД), які становили основу незалежності країн, що їх створили. Деякі дослідники відносять до створених у 50-і інші СФД, наприклад State of New Mexico State Investment Council (1958), хоча формально він був заснований у США як недержавний і лише згодом набув федерального статусу. The Exchange Fund of the Hong Kong Special Administrative Region (HKMA IP), заснований у 1935 р. (що виходить за вищезгадану часову класифікацію) у спеціальній економічній зоні і, як і в попередньому прикладі, став СФД набагато пізніше.

Вже на другому етапі (1961–1990 рр.) суверенні фонди добробуту було засновано у двох десятиках країн світу, зокрема одні найпотужніших на сьогодні фонди добробуту Норвегії (ТОП-1 в 2020 р.) та Об'єднаних арабських еміратів (ТОП-4 у 2020 р.).

З 2000 р. суверенні фонди добробуту створювалися по всьому світу. Зокрема, China Investment Corporation (2007), Russia Stabilisation Fund (2003), Kazakhstan National Fund (2000), Qatar Investment Authority (2005), Korea Investment Corporation (2005) та інші. В найбільших із них сконцентровано станом на 2020 р. близько 9 трлн дол. США, що можна порівняти із концентрацією капіталу у всіх національних банках світу [2].

До цього часу не існує єдиного підходу до трактування сутності суверенних фондів добробуту, проте всі погоджуються з тим, що вони є винятково державними фондами і ними управляє саме держава.

Основна проблема у застосуванні доктрини суверенітету та концепції імунітету до діяльності полягає в тому, що вона настільки різноманітна, що привести її до спільного знаменника доволі важко.

Серед завдань суверенних фондів добробуту можуть одночасно входити економічне відновлення внаслідок перманентних фінансових криз та воєнних дій, стабілізаційні заходи, пов'язані зі збільшенням експортних надходжень, управління пенсійними активами, валютні транші, участь у реструктуризації тощо. Зіставлення діяльності фондів з їх цілями та завданнями підкреслює їхню суверенну природу. А тісний взаємозв'язок між суверенними цілями держави та її інвестиційною діяльністю ставлять під сумнів традиційне розуміння наслідків застосування суверенного імунітету фондів під час здійснення інвестиційної діяльності в державах, що їх приймають.

У світовій практиці існують різні визначення суверенних фондів добробуту (Sovereign Wealth Fund (SWF)).

Серед них: 1. СФД – це фонд, що перебуває у власності та під контролем держави й інвестиційні стратегії якого охоплюють купівлю іноземних активів.

2. СФД – це фінансовий інструмент, що перебуває у власності держави, яка акумулює, управляє та розпоряджається громадськими коштами, інвестуючи в широке коло активів різного типу.

3. СФД – це державний інвестиційний фонд, що складається з акцій, облігацій, нерухомості та (або) інших фінансових інструментів, що виражені в іноземній валюті [3].

Частина коштів може бути інвестована у середині економіки. Інвестування коштів суверенного фонду добробуту передбачає вищий рівень прибутковості порівняно з державними резервами та, відповідно, більший рівень ризику.

З аналізу визначень можна зробити висновок про те, що СФД мають щонайменше чотири різні функціональні призначення:

- проведення інвестиційної політики, що сприяє розвитку національної економіки;
- макроекономічна стабілізація;
- фінансове резервування;
- прибуткове управління державними фінансовими активами.

Джерела наповнення СФД такі:

- доходи від експорту природних ресурсів;
- операції з цінними паперами на зовнішніх ринках (на внутрішніх, лише як тимчасовий виняток);
- операції з валютними цінностями та золотовалютними резервами («гра на курсі», зовнішні фінансові послуги тощо);
- кошти, залучені від приватизації державного майна;
- надлишкові доходи державного бюджету від оподаткування (секвестр профіциту бюджету на користь СФД).

З вищенаведеного випливає, що СФД не формуються з податкових надходжень з товарів, що продаються на внутрішньому ринку. Завдання СФД – збільшувати добробут, а не займатися перерозподілом бюджетних коштів. СФД не має дублювати функції державного бюджету. Саме тому СФД ефективні для накопичення та примноження суспільного багатства. Проте історія СФД твориться сьогодні і важко передбачити, які зміни відбудуться в найближчі десятиріччя, але можна стверджувати точно: країни, які не матимуть такого фінансового інструменту, в майбутньому будуть поступатися за розвитком тим, які ним володітимуть за рівності інших поточних умов сучасності.

Кабінет міністрів України створив чотири фонди відновлення економіки після війни: Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури; Фонд відновлення та трансформації економіки; Фонд підтримки малого та середнього бізнесу; Фонд обслуговування та погашення державного боргу.

Але це все відбувається в традиційній логіці бюджетного процесу, і така кількість фондів призводить до надмірних адміністративних витрат.

Після війни є шанс змістити акценти бізнес-стратегій з жорсткої конкуренції та надприбутків у бік взаємодоповненості, шерінгу та відкритих кодів. Йдеться про економіку сенсів. Компанії та підприємства в калькуляцію ціни товару чи бренду закладають не лише певну візію, а й створюють систему взаємоосвіти виробника та споживача.

Ідеєю створення єдиного фонду добробуту України має бути акумулювання фінансових резервів на творення нового. Як основні джерела формування коштів фонду доцільно використовувати:

- кошти міжнародних донорів та фінансової допомоги інших країн. Україна отримує значні обсяги надходжень на відбудову економіки. Частина з них може бути спрямована на цілі Фонду;

- тривалих кредитів. Кредитори неодноразово стверджували, що прагнуть екзистенційних / ментальних зрушень в українському суспільстві;
- внесків від власників великого бізнесу. Великому бізнесу доведеться шукати собі місце в новій системі відносин та легалізувати свої статки;
- конфіскованих російських активів;
- ендавментів;
- внесків юридичних та фізичних осіб за принципом крауфандингу під конкретні проекти (рис. 1).

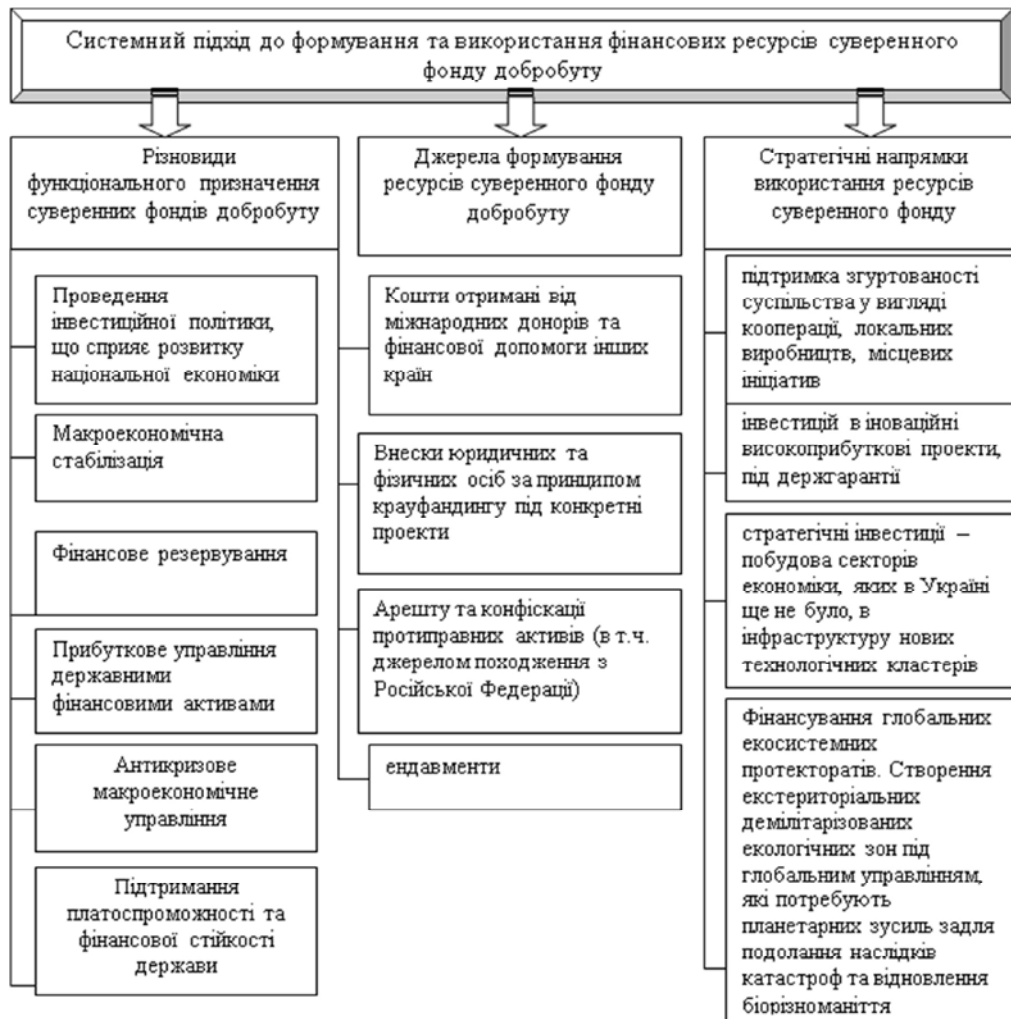

Рис. 1. Система стратегічних цілей, джерел формування та напрямків використання фінансових ресурсів суверенного фонду добробуту (авторська розробка)

- Основними напрямками використання акумульованих резервів могли би бути:
- підтримка згуртованості суспільства у вигляді кооперації, локальних виробництв, місцевих ініціатив тощо;
 - інвестицій в інноваційні високоприбуткові проекти, під держгарантії;
 - стратегічні інвестиції – побудова секторів економіки, яких в Україні ще не було, в інфраструктуру нових технологічних кластерів. Створення бази для входження України у світовий розподіл праці з унікальними пропозиціями;
 - фінансування проектів майбутнього; в дослідження можливостей та меж людини і людства.
 - фундаментальні соціо-гуманітарні дослідження;
 - запровадження екосистемного балансу. Фінансування глобальних екосистемних протекторатів. Створення екстериторіальних демілітаризованих екологічних зон під глобальним управлінням, які потребують планетарних зусиль задля подолання наслідків катастроф та відновлення біорізноманіття (в Україні)

такою зоною може бути Чорнобильська, а в Російській Федерації (за умов повалення правлячого режиму) – Сибір, в Бразилії – Амазонка);

– підтримка культурних та мистецьких проєктів, реалізація яких може забезпечити творчу експансію українства у світі.

У такому разі суверенний фонд добробуту виступає як інфраструктурний цілісний супровід формування нового типу громадянської відповідальності за спільне благо, виховання відчуття спільної історичної долі.

Система управління цим фондом має охоплювати перехресний контроль та прозорість конкурсів проєктів. Тому за діяльністю фонду спостерігатиме експертна та наглядова ради.

Завдання експертної ради – з'ясувати доцільність обсягів та напрямків використання коштів фонду. А наглядова рада – етичний нагляд, цінності та моніторинг. Обов'язковою умовою мають бути попередні громадські обговорення, позаяк кошти фонду – це загальне благо.

В післявоєнному світі успіх матимуть мобільні, розподілені системи. Чим більшою буде здатність країни до дерегулювання, використання інноваційних підходів в управлінні, соціальних експериментів, тим більш успішними вони будуть.

Висновки. З огляду на вищевикладене доцільно зазначити, що суверенні фонди – це значне джерело фінансування розвитку світової економіки і водночас – інструмент зростання впливу державного капіталу окремих країн на глобальну економіку.

СФД не формуються на основі податкових надходжень з товарів, що продаються на внутрішньому ринку. Завдання СФД – збільшувати добробут, а не займатися перерозподілом бюджетних коштів. СФД не має дублювати функції державного бюджету. Саме тому СФД ефективні у накопиченні та примноженні суспільного багатства.

Формування суверенного фонду добробуту в післявоєнному періоді виступає як інфраструктурний цілісний супровід формування нового типу громадянської відповідальності за спільне благо, виховання відчуття спільної історичної долі.

Список використаних джерел

1. Global Financial Stability. International Monetary Fund Report. 2020. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/pdf/chap1.pdf> (дата звернення: 20.03.2022).
2. Підгурська О. Сутність та етапи розвитку фондів суверенного добробуту. *Ефективна економіка*. 2012. № 10.
3. Сайт міжнародної робочої групи суверенних фондів добробуту. URL: <http://www.iwg-swf.org> (дата звернення: 12.04.2022)
4. Дем'янчук Д. О. Фонди суверенного добробуту як антикризовий стабілізатор економіки (світовий досвід та перспективи функціонування в Україні). Науковий вісник Академії муніципального управління. 2013. Вип. 1. С. 184–192.
5. Кулик В. Цивілізаційний фонд для проявлення майбутнього, час якого настав. URL: <https://politcom.org.ua/civilizacijnij-fond-dlja-projavlennja-majbutnogo-chas-jakogo-nastav> (дата звернення: 11.04.2022).

References

1. Global Financial Stability International Monetary Fund Report (2020). Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/pdf/chap1.pdf> [in English]
2. Pidgurska, O. (2012). Sutnist ta etapu rozvutku fondiv suverennogo dobrobutu [Essence and stages of development of funds of sovereign welfare]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1289&p=1> [in Ukrainian]
3. Sait mignarodnoi robochoi grupy suverennuh fondiv www.iwg-swf.org [website of the International Working Group on Sovereign Wealth Funds]. Retrieved from <http://www.iwg-swf.org> [in Ukrainian]
4. Demianchuk, D. (2013). Fondu suverennogo dobrobutu yak antukrizovuj stabilizator ekonomiku svitovuj dosvid ta perspektivu funkcionuvannia v Ukraini [Funds of sovereign welfare as anticrisis stabilizer of economy (world experience and prospects of functioning are in Ukraine)]. *Naukovij visnik Akademii muncypalnogo upravlinnia – The Scientific announcer of Academy of municipal management: Series «ECONOMY» Producing* 1. 2013, 184–192 [in Ukrainian].

5. Kulyk, V. (2022). Tsyvilizatsiinyi fond dlia proiavlennia maibutnoho, chas yakoho nastav [A civilization fund to show the future, whose time has come]. Retrieved from <https://politcom.org.ua/civilizacijnij-fond-dlja-projavlennja-majbutnogo-chas-jakogo-nastav> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2022.